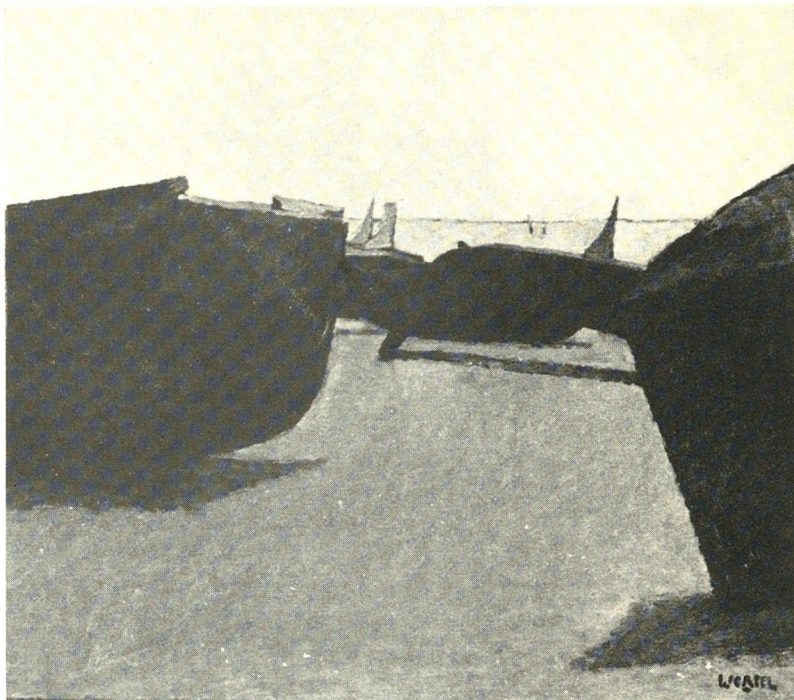

Een overzicht van zijn werk

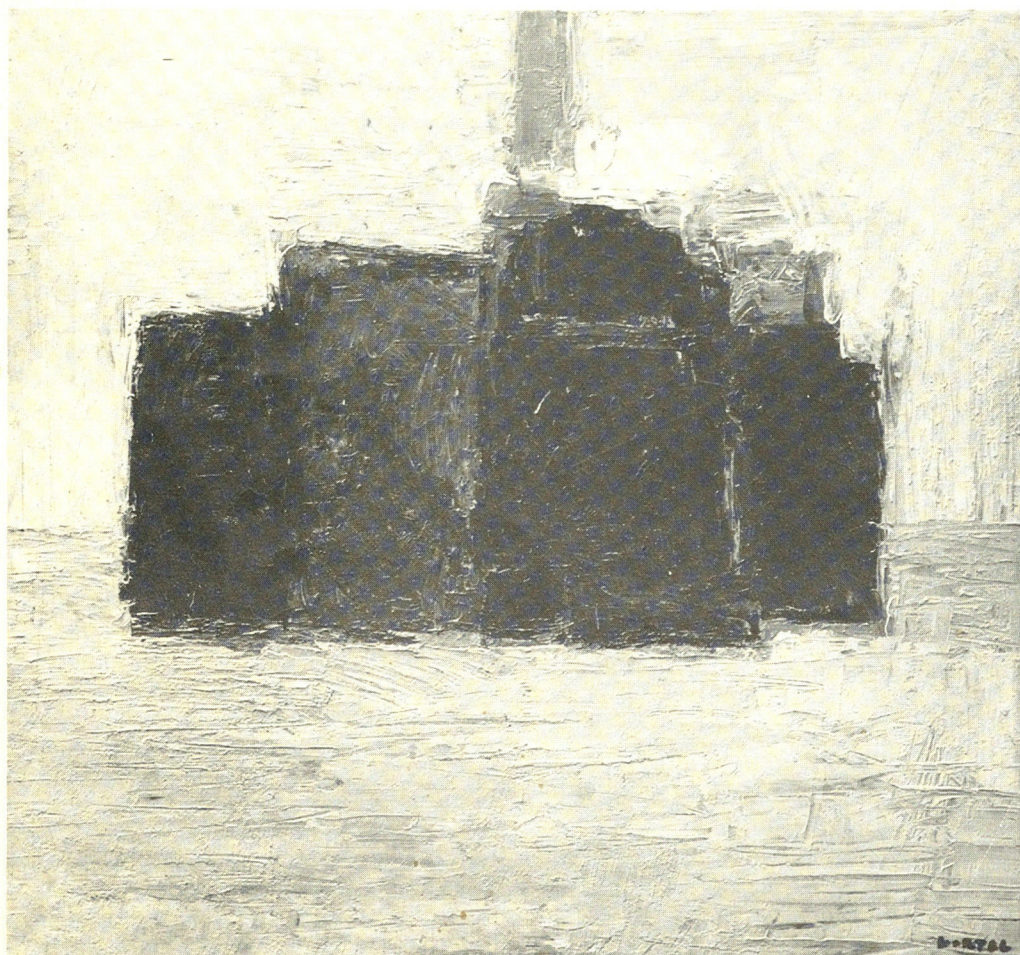
Het werk van de schilder, tekenaar en graficus John Wortel, die al bijna dertig jaar geleden begon te schilderen, ontwikkelde zich tegen de achtergrond van een zeer bewogen en ingewikkelde situatie in de naoorlogse kunst. De kunstrichtingen volgden elkaar de één na de ander op. Er werd over principiële dingen en ook over minder principiële dingen getwist en gevochten. Hij moest deze gang van zaken wel aanvaarden en met de heersende onrust leren leven. Maar hij hield zich er afzijdig van.

Wortel is een kunstenaar met een buitengewoon spontaan talent. Van het soort dat misschien ook zijns ondanks moet schilderen en tekenen. Hij is geboren in het begin van het vijfde decennium van deze eeuw. Hij zou echter net zo goed in één van de vorige eeuwen geboren kunnen zijn. In alle tijden was hij waarschijnlijk geworden wat hij is: een gepassioneerde kunstschilder voor wie de kunst een afleiding van "kunnen" is, een heel bekwaam ambachtsman die allerlei technieken en procédés goed heeft leren kennen en die ze heel gericht weet te gebruiken. Hij kent de wetmatigheden van verschillende materialen en daarom kan hij die materialen op het juiste ogenblik en op de juiste plaats gebruiken. Het is niet Wortels doel te vernieuwen. Hij houdt zich aan de

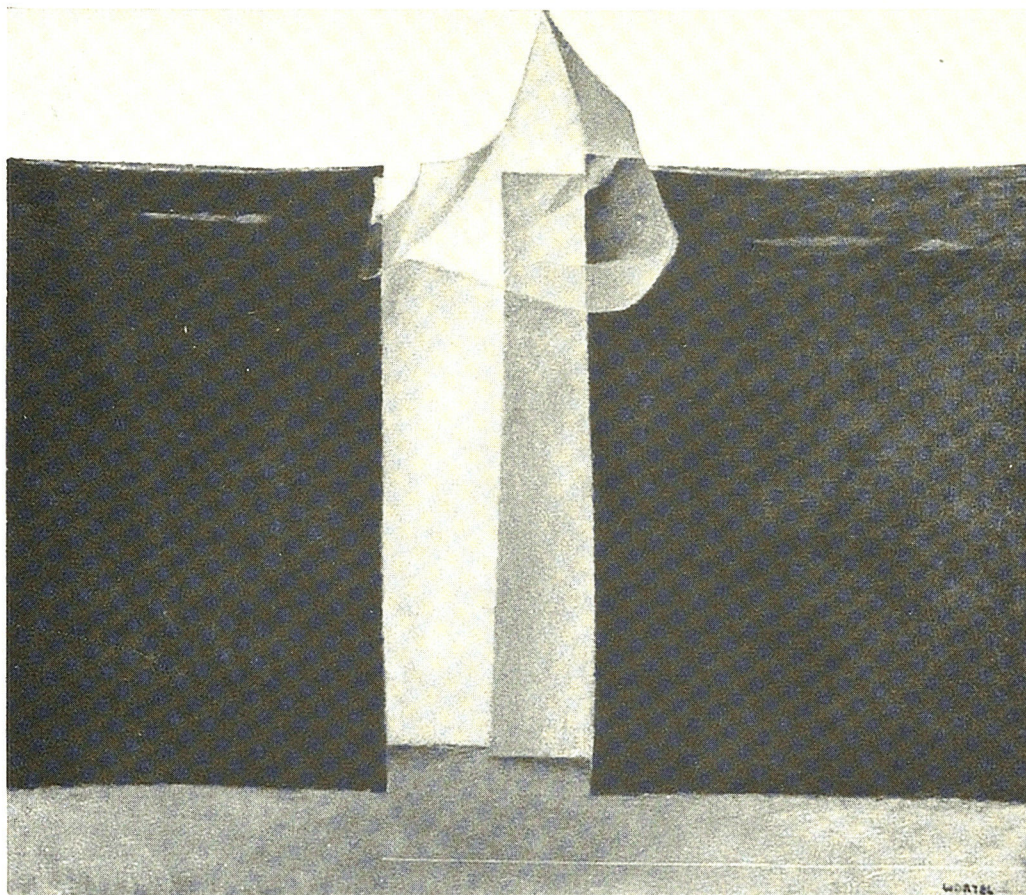
wetten van zijn eigen werk die hij consequent steeds verder onderzoekt. Zo blijft zijn werk eigenlijk onopvallend en bescheiden.

Cat.nr. 7
Vormen aan het strand 1967

Cat.nr. 8
Stilleven 1967

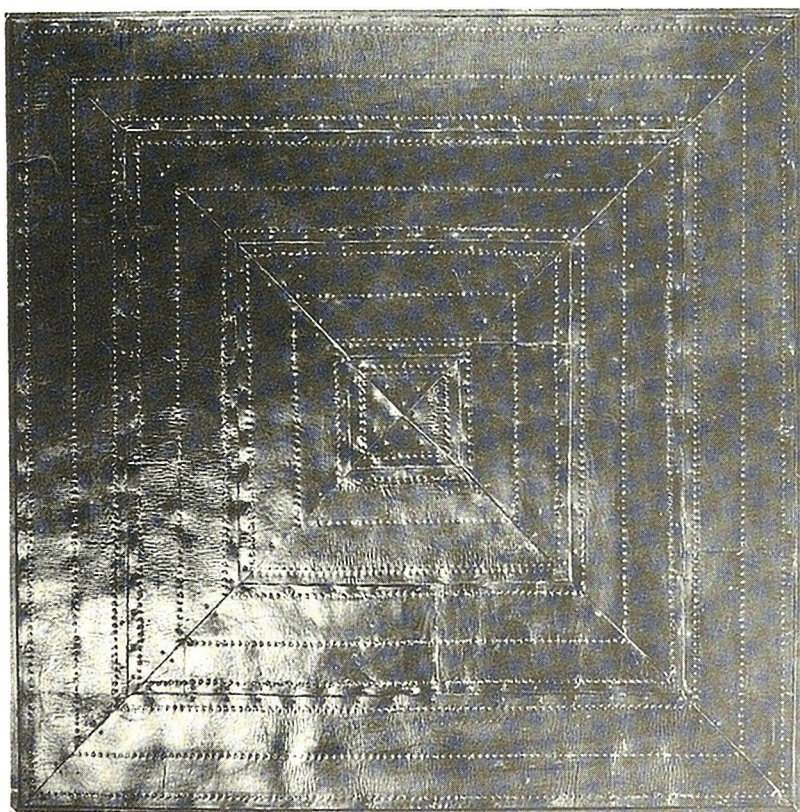
De strijd immers brengt roem, uit een strijd komen aan de ene kant helden en overwinnaars, aan de andere kant verslagenen te voorschijn. Een stille werkcontinuïteit daarentegen brengt eerder een zekere anonimiteit met zich mee.

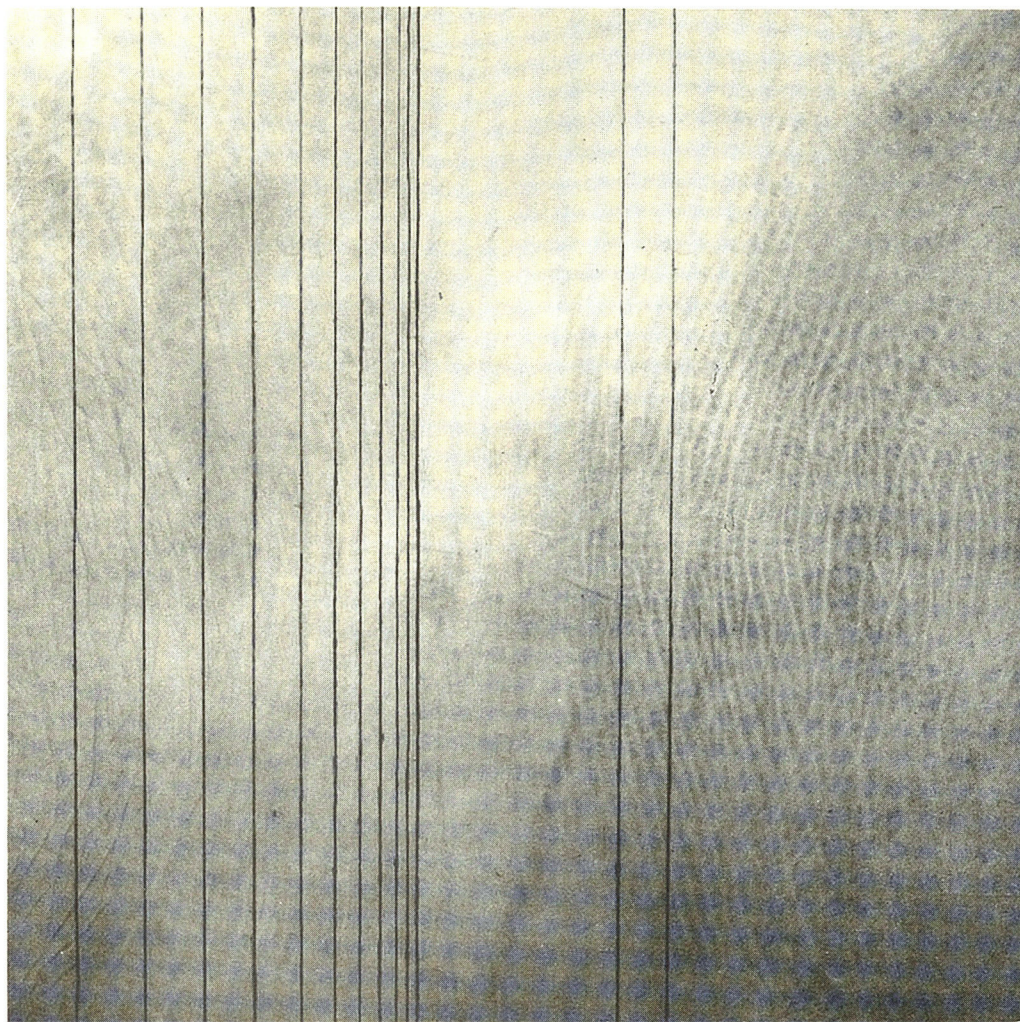
Ondanks zijn enigszins behoudende karakter is John Wortel toch een gecompliceerd

en contrastrijk mens. Zo krijgt hij het ondanks zijn vlijtige en gestadige manier van werken soms moeilijk met zichzelf en waarschijnlijk ook met zijn omgeving. Daarbij zijn de maniertjes van de wat diplomatiekere collega's hem niet eigen. Hij staat dan ook vrijwel alleen. Behalve zijn vrouw, de ceramiciste Anne van der Waerden en een paar vrienden en bewonderaars die zijn werk verzamelen, werd deze al meer dan veertigjarige kunstenaar nog nooit werkelijk gewaardeerd. Zijn werk is gerijpt en verdient beslist een plaats in het totaalbeeld van de hedendaagse Nederlandse kunst. Het is echter tot nu toe nog niet als een voorbeeld van een authentieke vorm van schilderkunst naar voren gebracht. Op de tentoonstellingen verscheen het sporadisch, de reacties in de pers waren overwegend kleurloos. De tentoonstellingen waren bovendien niet van dien aard dat er de continuïteit in zijn werk gezien kon worden.

De moeder van Wortel komt uit het Joegoslaafse Slovenië, haar vader en grootvader maakten en beschilderden meubelen. Het vermogen van het omgaan met de materialen of het nu verf, crayon, hout, leer of metaal is, heeft de kunstenaar waarschijnlijk van moeders kant geërfd. Op zichzelf geeft het werken met een bepaald materiaal hem plezier. Zo voelt hij bijvoorbeeld nog steeds in zijn vingers en in zijn neus de opwindende die hem overkwam toen hij uit de grote lapen koeienleer stukken sneed en lijnen inbrandde bij het maken van zijn leerpanelen. Deze leerpanelen, waarvan enkele ook op de tentoonstelling hangen zouden mis-

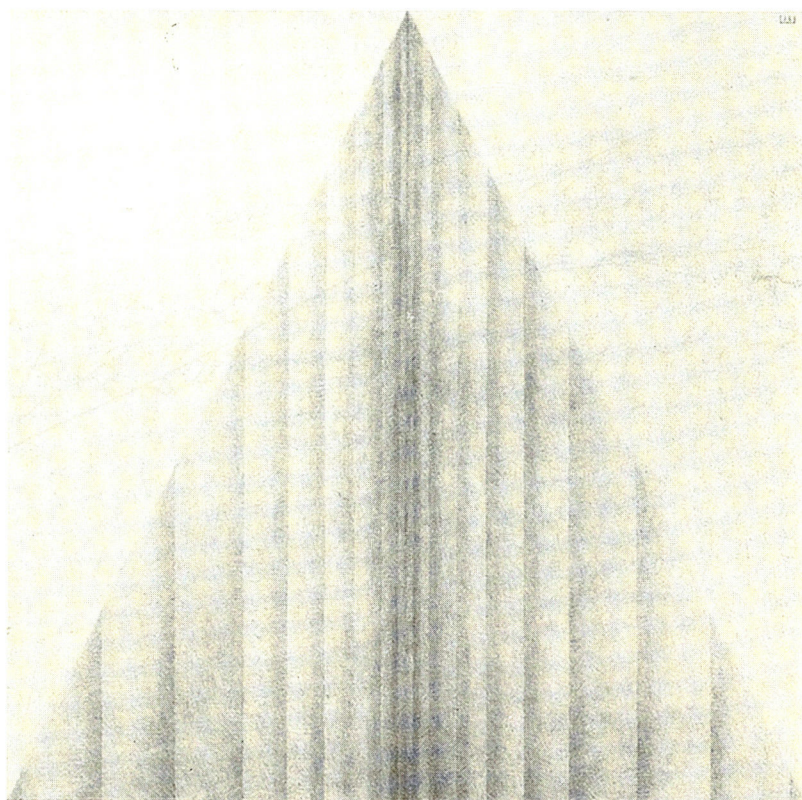
Cat.nr. 53
Leerpaneel met metalen knopen
1977

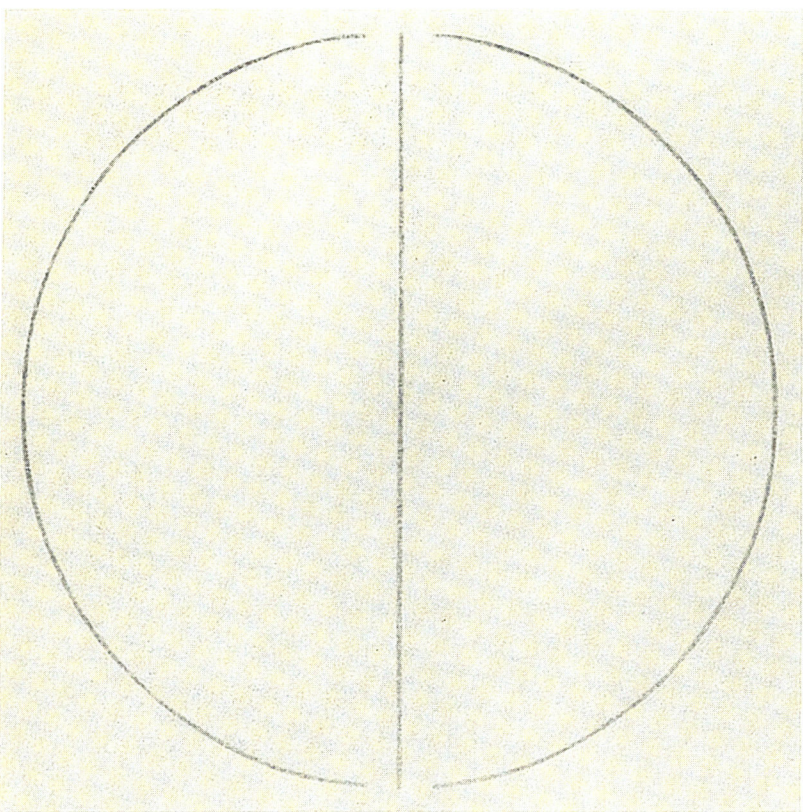
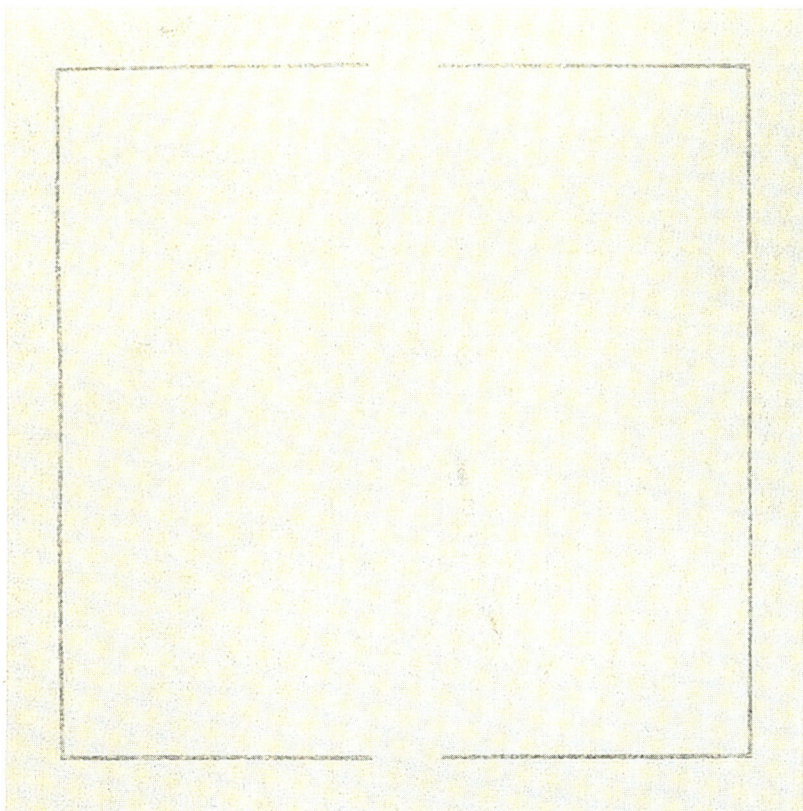

schien door iemand als toegepaste kunst, als een soort decoratieve voorwerpen gezien kunnen worden. Het is echter een transpositie van zijn schildermiddelen in een ander materiaal. Het zijn voorwerpen op zichzelf, ze hebben een "ding-karakter". Het ding-karakter zoekt Wortel trouwens ook in zijn schilderijen. Al jaren mediteert hij over de plaats en de functie die een schilderij tegenwoordig zou moeten hebben. Het is hem duidelijk dat het geen directe afbeelding van de werkelijkheid is, maar evenmin een versiering die fraai wordt ingelijst en aan de muur opgehangen. Het moet een ding op zichzelf zijn, een voorwerp niet in de zin van een kunstvoorwerp en toch moet het de specifieke eigenschappen van een schilderwerk behouden.

Het vanzelfsprekende talent van Wortel manifesteerde zich al tussen zijn tiende en vijftiende jaar. Het is een bekend verschijnsel dat zo'n begaafdheid makkelijk kan ontaarden in lege virtuositeit. Wortel wist dat te voorkomen door voortdurende discipline en door nauwkeurige correctie van alles wat hij deed. Aan het begin van zijn loopbaan tekende en etste hij veel. De eerste etsen dateren nog uit zijn academiejaren. De vroege tekeningen waren van een persoonlijk, vaak zelfs intiem karakter. Hier waagde hij zich aan de bravoure-manier van tekenen die haast doet denken aan die van Degas, Toulouse-Lautrec of Bonnard. Het was werk van

een grote, geraffineerde verfijning, meestal portretten en vrouwenfiguren. Daar was een richting ingeslagen die Wortel probleemloos en makkelijk verder had kunnen volgen; zijn talent gaf hem alle mogelijkheden daarvoor. Maar juist in dit geval besloot hij zijn gaven in toom te houden. Van het ene op het andere moment stopte hij rond 1967 met deze manier van tekenen. Tegelijkertijd verdween de figuur als onderwerp uit zijn werk.

In zijn schilderijen was hij al vanaf het begin van de jaren zestig bezig met het weergeven van een licht gestileerd werkelijkheidsbeeld, maar al gauw ging het hem vooral om de ruimtelijke verhoudingen en het vereenvoudigen van kleuropbouw en lijn. Oorspronkelijk herkenbare voorstellingen gingen steeds meer op in een geabstraheerde landschapelijke vorm. De kleuren, ofschoon tamelijk sober, speelden er een heel belangrijke rol. Hij bracht die in dikke lagen aan of juist weer geheel gedematerialiseerd, uiterst transparant. In deze tijd maakte hij ook enkele collages waarin hij de kleurenverhoudingen vanuit een ander gezichtspunt onderzocht. In de schilderijen die meteen daarop volgden is het resultaat van dat onderzoek duidelijk te zien.

Zijn verdere activiteiten gingen in de loop der jaren steeds duidelijker in een cerebrale richting. Dat wil niet zeggen dat de intuïtie uit zijn werk verdwijnt. Ze brengt de eerste productiebeweging aan de gang, die vervolgens door de kunstenaar gecontroleerd wordt. Na afloop van dit creatieve procédé heeft de intuïtieve aanzet in de materie vorm gekregen. Er bestaat dus in het werk van Wortel een verband tussen de tastende intuïtie en de cerebrale uitwerking daarvan.

Gedachten over herschepping, verandering of reorganisatie van ons wereldbeeld, zoals die in de natuurkunde of de wiskunde ontwikkeld zijn, hebben op de kunstenaar weliswaar invloed, maar hij wil zich er niet te veel in verdiepen. De relatie tussen substantie en energie, ruimte en tijd, eindigheid en oneindigheid als antipolen der zichtbare werkelijkheid vormen de inhoud van zijn steeds eenvoudiger opgebouwde schilderijen. Hij is eigenlijk een zeer romantische schilder en de natuur spreekt hem in zijn verborgen gedaanten aan. Hij schildert geen beek, boom, duin of rots maar het procédé van het stromen, waaïen, wegzakken, vervallen. Hij beeldt niet de dingen uit, maar de krachten die de oorsprong ervan vormen. Als een concreet visueel symbool van het verbergen van de natuur kunnen de schermen opgevat worden die op sommige schilderijen afgebeeld staan. Er bestaan meer varianten op dit thema, in verschillende kleur-samenstellingen, sommige met nadruk op de materie, andere juist gedematerialiseerd, aangevuld met b.v. een "luchtelelement". Het zijn bijna een soort geschilderde verpakkingen. Het gebeuren in de natuur of de vormen van het landschap worden in deze schilderijen letterlijk en figuurlijk achter de schermen gezet.

Een ander symbool zijn de eeuwigheidstekens die met hun opgerolde vormen aan een labyrint doen denken waarin een geheim schuilt. Daarnaast zijn er ook landschappelijke schilderijen met vormen die we als een glooiing op een zandvlakte zouden kunnen interpreteren, of, als gebarsten aarde. Allemaal moeten ze echter als symbolen of tekens gezien worden die de productieve activiteit van de natuur aanduiden. De bovengenoemde schilderijen hebben,

Cat.nr. 40
Onderbroken vierkant 1981

Cat.nr. 43
Onderbroken cirkel met verticale
streep 1981

ofschoon symbolisch, nog enig verband met de zichtbare werkelijkheid. De subject-object relatie vormt in deze schilderijen nog steeds een afspiegeling van het identiteitsprobleem van de kunstenaar.

In de schilderijen van de laatste jaren zet een volkomen abstractie door. Kennelijk omdat Wortel die manier van werken preferreert om zijn eigen identiteit met formele middelen vast te leggen. Daarbij hielp deze methode hem het schilderij als een zelfstandig voorwerp van zijn nevenfuncties los te maken. Enerzijds verheffen de wetmatigheden het schilderij boven het toeval, anderzijds is het toeval het noodzakelijke uitgangspunt voor de complexe orde. Deze reeks schilderijen stellen een onafhankelijk bestaande realiteit voor. Ze staan los van elke goedkope sierlijkheid en vaagheid. Ze zijn bepaald door een strenge logica. Een keer gegeven deze logica, kunnen ze zich als het ware op eigen kracht verder ontwikkelen. Dat sluit natuurlijk niet uit dat de objectieve wereld die de mens altijd blijft omringen ooit door zijn ideële en formele aanwezigheid weer nieuwe impulsen aan dit werk zal leveren.

Deze tentoonstelling is de eerste poging om een globaal inzicht in het werk van John Wortel te geven. De nadruk ligt daarbij op het werk van de laatste jaren. Vooral omdat een tentoonstelling van een levende hedendaagse kunstenaar zich niet in de eerste plaats op het tonen van zijn verleden kan concentreren. Zijn werk is lang niet afgesloten, het blijft een open gebeuren. De teerling is al bijna dertig jaar geleden geworpen, de beeldende kunst is echter niet met de krijgskunst te vergelijken. Daarom is het voor een kunstenaar ook mogelijk en misschien zelfs nodig het noodlottige riviervtje Rubicon niet eenmaal in het leven maar enkele keren over te steken.

Biografische gegevens

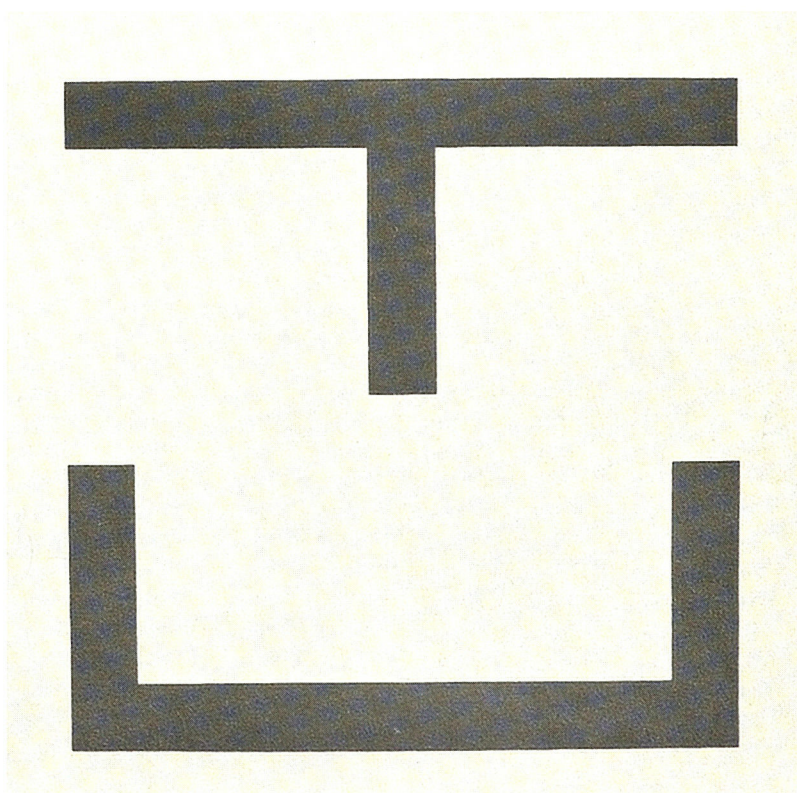
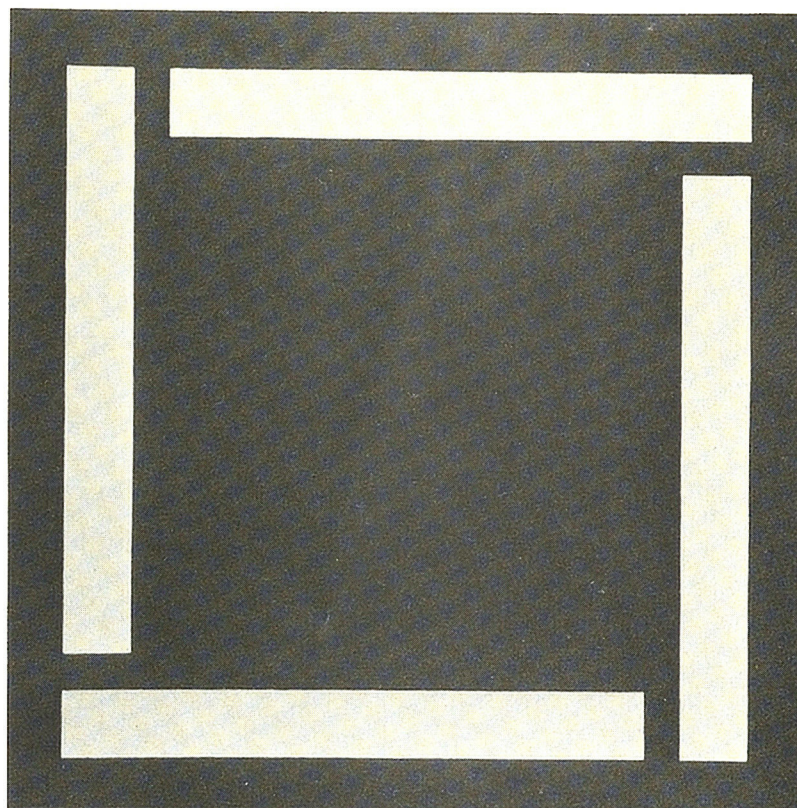
John L. Wortel
Halma Heirstraat 30
1094 RL Amsterdam

1941
Geboren op 21 september in Laren N.H.

1953
Eerste olieverfschilderijen

1954
Maakt gebruik van het atelier van Douwe Komter
Avondklas Gooise Vrije Academie, Laren N.H.

1955-1958
Gooise Vrije Akademie, Laren N.H.

1958
Verhuisd naar Amsterdam
Rijksnormaalschool, voorbereidend jaar
Rijksacademie, Amsterdam
Eerste aankoop Openbaar Kunstbezit
Reis naar Parijs

1959-1964
Rijksacademie voor Beeldende Kunsten, Amsterdam
Leermeesters: Charles Roelofs; G.V.A. Rö-

Cat.nr. 44
Onderbroken vierkant op donker,
fond 1982

Cat.nr. 51
Zwarte balken II 1982

Cat.nr. 70
Stúdie Anneke 1967

ling; Sierk Schröder en Otto de Kat.
Ch. Roelofsz was de enige die op hem indruk maakte
Van de oude meesters waren voor hem in de academiejaren Giotto, Piero della Francesca, Johann Vermeer van Delft, Pierre Jean-Baptiste Chardin van belang.
Van de moderne schilders Bart van der Leek, G. Morandi, N. de Stael

1959-1967
Crayon- en pasteltekeningen met vrouwelijke figuren en portretten

1964
Portretprijs, Rijksacademie voor B.K., Amsterdam
Getrouwd met de ceramiste Anne van der Waerden
Vanaf dit jaar maakt hij doorlopend etsen

1966
Vanaf dit jaar reizen naar Joegoslavië

1966-1967
Collages als onderzoek van de kleurenopbouw

1970
Reis naar Turkije

1971
Jan Hamdorffprijs, Singer Museum, Laren N.H.

1971-1972
Eerste leerpanelen met dikke lagen leer, met structuren of als reliëfs bewerkt

1971-1975
Reizen naar Spanje

1972-1973
Houten objecten

1975
Vanaf dit jaar grote objecten in cortèn-staal
Opdracht bij de motorenfabriek Kawasaki, Vianen, Z.H. in samenwerking met Ir. J. Brouwer, Den Haag

1976
Vanaf dit jaar jaarlijkse reizen naar Italië en/of Griekenland

1977-1978
Nieuwe serie leerpanelen

1978
Hij gebruikt voor de leerpanelen slechts één laag ingekleurd leer en hij brandt strakke lijnen in
Vanaf dit jaar begint hij ook aan de serie droge naalden waarop de ruimtelijke werking van strakke lijnen wordt toegepast

1979
Film in het televisie-kunstprogramma "Kortweg", over de tentoonstelling in Galerie De Witte Voet in Amsterdam

Eenmanstentoonstellingen

1964
Knipscheer, Laren N.H.

1965
Kunstzaal Anne Frankhuis, Amsterdam (in samenwerking met Galerie De Drie Hendriken)

1966
Galerie De Sfinx, Amsterdam*
I.f.f., Hilversum*

1967
G.S.H., Hilversum*

1969-1972
Showroom Warmoesstraat 165, Amsterdam* (doorlopende expositie van eigen werk)

1976
Galerie De Witte Voet, Amsterdam*
Sisu-ontwerpcentrum, Nijmegen*
1e Huistentoonstelling, Vianen*
Huistentoonstelling bij Rob Tielman en Herman Beks, Vianen
Stadhuis Zaltbommel, Zaltbommel*

1977
Galerie De Witte Voet, Amsterdam*

1978
Stadsschouwburg, Utrecht (in samenwerking met Hedendaagse Kunst Utrecht)

1979
Galerie De Witte Voet, Amsterdam*
DHV Raadgevend Ingenieursbureau, Amersfoort*

1980

Galerie Alto, Rotterdam*

Galerie Inart, Amsterdam*

1981

Akzo, Arnhem*

* = met Anne van der Waerden

Groepstentoonstellingen

1958

De Hertenkamp, Laren N.H.

1964-1965

Jonge Nederlandse Kunst (C.R.M.), reizen-
de tentoonstelling

1965

De Drommedaris, Enkhuizen
Atheneumgalerie (uitg. Polak & van Gen-
nep), Amsterdam

1970

Confrontatie IV, Stedelijk Museum, Schie-
dam

1971

Singer Museum, Laren N.H.

1978

Kasteel Daelenbroeck, Herkenbosch (in sa-
menwerking met de New Style Gallery, Den
Haag)

1980

Uma-salon, Stedelijk Museum, Amsterdam

1981

Uma-salon, Stedelijk Museum, Amsterdam

1982

Uma-salon, Stedelijk Museum, Amsterdam

Collecties

Gemeente Amersfoort

Gemeente Amsterdam

Gemeentewaterleidingen, Amsterdam

Van Reekummuseum, Apeldoorn

P.T.T., Den Haag

Gemeente Hilversum

Erasmusuniversiteit, Rotterdam

Centraal Museum, Utrecht

A.B.N., Vianen Z.H.

Openbaar Kunstbezit, Weesp

Catalogus

Indien niet anders vermeld zijn de werken
eigendom van de kunstenaar; de maten zijn
opgegeven in centimeters

Schilderijen (olieverf op doek)

1957

1. Fabriekscomplex bij Diemen 44 x 55 Par-
ticuliere collectie, Eemnes

1963

2. Huizenblokken in Amsterdam 80 x 95

3. Strandstoelen 80 x 90

1965

4. Compositie in rond 80 x 80

1966

5. Schilderij in rond 80 x 80 Particuliere col-
lectie, Amsterdam

1967

6. Portret van Anneke 36 x 48

7. Vormen aan het strand 60 x 52 afb.

8. Stilleven 70 x 75 afb.

1970

9. Pyramidevorm 68 x 130 Particuliere col-
lectie, Den Haag

1973

10. Schermen met lichtelement 100 x 120
afb.

11. Schermen in rood 100 x 120

12. Blauw scherm 90 x 100 Particuliere col-
lectie, Den Haag

13. Landschap achter schermen 100 x 115

1975

14. Landschappelijke vorm I 240 x 200

15. Landschappelijke vorm II 120 x 100

16. Eeuwigheidsteken in rood 100 x 115
Particuliere collectie, Amstelveen

1976

17. Eeuwigheidsteken in geel 100 x 115
Particuliere collectie, Amsterdam

18. Hommage à Pompèi 100 x 80

19. I Tjing-teken 115 x 100 Collectie ge-
meentewaterleidingen, Amsterdam

1977-1978

20. Rechthoek in roodbruin 100 x 115

21. Cirkel in roodbruin 100 x 115

22. Driehoek in roodbruin 100 x 115

1979

23. Pyramide met toelopende lijnen 120 x
120

24. Pyramide met uitlopende lijnen 120 x
120 afb.

25. Vertikaal - horizontaal I 120 x 120

26. Vertikaal - horizontaal II 120 x 120

27. Compositie in geel 120 x 120

1979-1980

28. Rechthoek in wit 100 x 115

29. Cirkel in wit 100 x 115

*C. J. v. de
Veer
18.5.*

*WV
WV
WV
17.5.*

*John Polak
18.5.*

*WV
WV
WV
17.5.*

*J. + L. Brunen,
Den Haag 18.5.*

*WV 17.5.
W.V. 17.5. ~~17.5.~~ *King*
17. + L. Brunen,
Den Haag 18.5.*

*W.V. 17.5.
W.V. 17.5.
6000 blijft in CH
G. in Haag
Amstelveen 18.5.*

*gaat lang
WV
17.5.
Amstelveen, 18.5.*

*is lang
6000
18.5.*

30. Driehoek in wit 100 x 115
31. Uitlopend ritme 120 x 120
32. Toelopend ritme 120 x 120

1980-1981
88 t/m 93. Abstracte composities

1980

33. Cirkel met kruis 120 x 120
34. Cirkel met dubbelkruis 120 x 120
35. Compositie in zwart 120 x 120
36. Compositie in wit 120 x 120
37. Lichte pyramide 120 x 120
38. Donkere pyramide 120 x 120
39. Schermen 115 x 100

W.V. 17.5.
W.V. 17.5.
W.V. 17.5.
W.V. 17.5.
W.V. 17.5.

6500

1981

40. Onderbroken vierkant 120 x 120 afb.
41. Onderbroken vierkant met verticale streep 120 x 120
42. Onderbroken cirkel 120 x 120
43. Onderbroken cirkel met verticale streep 120 x 120 afb.

W.V. 17.5.

1982

44. Onderbroken vierkant op donker fond 120 x 120 afb.
45. Onderbroken vierkant op licht fond 120 x 120
46. Onderbroken driehoek 120 x 120
47. Onderbroken vierkant op blauw fond 120 x 120
48. Teken I 120 x 120
49. Teken II 120 x 120
50. Zwarte balken I 120 x 120
51. Zwarte balken II 120 x 120 afb.

is niet geweest

Leerpanelen (1977) leren riemen, 1978 (grote lappen koeienleer)

1977

52. Leerpaneel met koper 125 x 175
53. Leerpaneel met metalen knopen 125 x 125 afb.
54. Leerpaneel in reliëf 72 x 72

W.V. 17.5.

1978

55. Leerpaneel met uitlopende lijnen 125 x 125
56. Leerpaneel met toelopende lijnen 125 x 125
57. Leerpaneel met lijnen 125 x 125 afb.
58. Leerpaneel met één lijn 125 x 125
59. Leerpaneel met horizontale pyramide 125 x 125
60. Leerpaneel met verticale pyramide 125 x 125

7500

W.V. 17.5.
W.V. 17.5.

Tekeningen (pastel of grafietpotlood)

1960-1968

- 61 t/m 75. Figuren en landschappen nrs. 61 t/m 71: particuliere collectie, Laren N.H. nr. 70: afb.

61. - 71. Same, Laren, 18.5.
72. - 75. W.V. 17.5.

1977-1983

76 t/m 83. Abstracte composities

Prenten (ets of droge naald)

1964

84 t/m 87. Landschappelijke voorstellingen

Colophon

Uitgave: Centraal Museum Utrecht, maart 1983
Tekst: Libuse Brozek
Foto's: Florian Lem, Hollandse Rading
Druk: Drukkerij Elinkwijk, Utrecht

+ 3 boeken catalogues (zie ontwerpschetsen) naar W.V. 17.5.
Onderbroken vierkanten 1983